

Козлієва З. У., здобувач кафедри цивільного права № 1 НЮУ ім. Я. Мудрого, начальник відділу Генеральної прокуратури України

КАТЕГОРІЯ «НЕПОІМЕНОВАНІ ДОГОВОРИ» У ЦИВІЛЬНОМУ ПРАВІ УКРАЇНИ

Однією з основних засад цивільного законодавства України є свобода договору. Цей принцип відображений в тому числі у можливості сторін укласти договори, як передбачені, так і не передбачені актами цивільного законодавства (статті 6, 627 ЦК України). У зв'язку з реалізацією такого права та розвитком цивільного обороту на практиці все частіше укладаються договори, прямо не передбачені законодавством, але такі, що не суперечать його загальним засадам.

У доктрині цивільного права такі договори виокремлюють в окрему групу, даючи їм різні назви, такі як "нетипові", "аномальні", "некваліфіковані", "договори незвичайного змісту", тощо. Однак найбільш поширеним їх позначенням в юридичній літературі став термін "непоіменовані договори", який обумовив відповідну класифікацію договорів на поіменовані та непоіменовані.

Чимало подібних непоіменованих договорів укладається і в сфері використання об'єктів інтелектуальної власності. Окремі з них згадуються у наукових працях відповідної тематики. Проте, не зважаючи на їх значну роль у регулюванні відносин інтелектуальної власності, детального дослідження їх поняття, правової мети, сутнісних ознак не проводилось. Втім, розуміння системи непоіменованих договорів в даній сфері відносин потребує початкового дослідження самого поняття непоіменованого договору та його характерних ознак.

У цивілістичних працях різних періодів укладання непоіменованих договорів розглядається переважно з точки зору концепції принципу свободи договору. Тому їх існування в першу чергу пов'язується із потребою укласти договір, не передбачений чинним законодавством, що і стає їх головною ознакою. Приміром, І. Б. Новицький відзначав, що закон передбачає договори, які найбільш часто зустрічаються, але сторони можуть також укласти і не передбачені ним договори, аби їх зміст не суперечив загальним принципам положенням вітчизняного права. В. О. Горєв акцентує увагу на тому, що вибір непоіменованого договору

означає розробку невідомого цивільному законодавству договору, тому учасники відносин повинні достовірно знати, які положення цивільного законодавства і в якій послідовності підлягають застосуванню у випадку укладення ними такого договору.

Спираючись на зазначену ознаку, Л. В. Мигалюк виділяє непоіменовані договори в один з видів договорів, які відповідають чинному законодавству та вимогам контрагентів, але не належать до того чи іншого договірної виду.

Отже існування непоіменованих договорів видається абсолютно виправданим з точки зору реалізації різноманітних інтересів учасників відносин в умовах об'єктивної обмеженості закріплених у цивільному законодавстві конструкцій. У праві окремих країн доцільність категорій "поіменовані" та "непоіменовані" договори підтверджена шляхом їх фіксації на законодавчому рівні. Так, Розділ II Книги V Цивільного кодексу Квебеку називається "Поіменовані договори" та містить норми, що регулюють 18 договірних типів. Цивільний кодекс Луїзіани (ст. 1914) визначає поіменовані договори як такі, що мають спеціальне позначення, наприклад, продаж, оренда, позика чи страхування. Натомість непоіменованими є договори, які не мають спеціального позначення.

В актах цивільного законодавства України термін "непоіменовані договори" не використовується. Через відсутність нормативного визначення постає низка питань щодо розуміння цієї категорії.

По-перше, ЦК України (ст. 628) надає право укласти змішаний договір, що ставить питання про його співвідношення з поняттям непоіменованого договору. Оскільки змішаним є договір, в якому містяться елементи різних договорів, то до нього можуть включатися положення як поіменованих, так і непоіменованих договорів. Зважаючи на це, і самі змішані договори можуть бути як поіменованими, так і непоіменованими. Отже змішані та непоіменовані договори являють собою різні групи договорів, які перетинаються в певній частині за ознакою спільних рис: частина змішаних договорів є непоіменованими, а частина непоіменованих є змішаними. Співвідносячи між собою зазначені категорії, С. А. Батлер поділяє непоіменовані договори на унітарні, які представляють собою один невідомий законодавству договір, та непоіменовані змішані договори, що складаються з двох або більше договірних конструкцій.

По-друге, необхідно зважати на те, що договірні відносини між учасниками можуть поєднувати в собі характеристики як цивільних, так

і інших приватно-правових відносин (трудових, корпоративних тощо). Наприклад, це стосується договору, який укладається між роботодавцем (юридичною особою) та працівником з приводу виконання останнім трудової функції, в тому числі щодо створення об'єкту інтелектуальної власності, з можливою подальшою його передачею до складу статутного капіталу, а також включає умови про розподіл майнових прав інтелектуальної власності. З огляду на існування подібних комплексних відносин, вважаємо, що «непоіменованість» важливо розуміти в контексті відсутності регулювання в ЦК України, в спеціальних актах цивільного законодавства, а також в інших нормативних актах, які поширюють свою дію (хоча б частково) на приватно-правові відносини.

По-третє, важливим для визначення непоіменованого договору є те, що саме має бути неврегульованим у законодавстві — чи в цілому договір, включаючи його назву та правову мету, чи достатньо неврегульованості змісту названого в законі договору. Так, законодавство України в сфері інтелектуальної власності нерідко рекомендує чи дозволяє учасникам в окремому договорі або конкретизувати відносини, або змінити їх на свій розсуд (договір між особами, яким права належать спільно; договір про розподіл прав на об'єкт, створений у зв'язку з виконанням трудового договору; договір про співавторство; договір про передачу «ноу-хау» тощо). При цьому визначеній договірній конструкції не пропонується, отже формування змісту договору залежить від волі сторін. Враховуючи численність можливих варіантів регулювання і комбінацій цих домовленостей, вважаємо, що лише згадування вірогідного договору (навіть із окресленням сфери його дії) за своєю суттю не може свідчити про його врегульованість, а тому такий договір можна вважати непоіменованим. З нашого погляду, в цьому питанні варто погодитися з Є. А. Батлером, який висвітлюючи проблему обсягу та змісту законодавчого закріплення, як необхідної і достатньої умови для віднесення договору до поіменованих, зазначав, що відсутність законодавчої вказівки на предмет, інші істотні умови, зміст договору дозволяють зробити висновок про його непоіменованість, незалежно від того, визначено законодавцем чи ні найменування такого договору.

Логічним продовженням загальної характеристики непоіменованого договору є формулювання загального принципу застосування до нього положень чинного законодавства. В юридичній літературі існують різні погляди на те, які цивільно-правові норми застосовуються у цьому ви-

падку: норми про окремих тип договору або загальні засади актів цивільного законодавства, аналогія закону чи аналогія права [1, с.35-38]. Враховуючи те, що сторони самостійно створюють конструкцію непоіменованого договору, обґрунтовано вбачається точка зору В. О. Горєва щодо застосування до нього в першу чергу загальних норм про цивільно-правовий договір. Норми про окремі типи договорів можуть застосовуватись до змішаного непоіменованого договору, в якому містяться їх елементи, в разі, якщо вони не суперечать його суті.

Підсумовуючи викладене, зазначимо, що поняття «непоіменований договір» потребує нормативного визначення у законодавстві з відповідним окресленням його основних ознак, а також принципів регулювання. В свою чергу це створить певну основу для розробки теоретичних положень про систему непоіменованих договорів у різних сферах цивільно-правових відносин, а також допоможе спростити їх практичне укладення і виконання. Дослідження даних питань сприятиме виявленню в майбутньому тих договірних конструкцій, які з урахуванням усталеної практики та ступеня поширеності претендуватимуть на включення до системи поіменованих договорів з відповідним детальним регулюванням нормами ЦК України.

Використані матеріали:

1. Гейнц Р. М. Правове регулювання змішаного і непоіменованого договорів: спільні та відмінні риси.- Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право», випуск 19, том 2. – 2012 р.

Конюхова Є. О., аспірантка кафедри цивільного права № 1 НЮУ ім. Я. Мудрого

ПРОБЛЕМИ ПРИПИНЕННЯ ПРАВОВІДНОСИН ІЗ СОЦІАЛЬНОГО НАЙМУ ЖИТЛА

Досліджуючи динаміку житлового правовідношення не можна не зупинитись на проблемі відмежування зміни правовідношення від припинення. Дискусія щодо цього розгорнулася між науковцями через складність обрання критерію розмежування зміни та припинення правовідношення.